

*Marta Božina Beroš**

**DŽOZEF E. STIGLIC:
SLOBODAN PAD – AMERIKA,
SLOBODNA TRŽIŠTA I SLOM SVETSKE PRIVREDE**

Akademski knjiga Novi sad, 2013.

(Prikaz prijevoda djela “Joseph E. Stiglitz: Freefall: America, Free Markets and the Sinking of the World Economy”)

Na prvi pogled može se reći da izdanje knjige autora Josepha E. Stiglitz pod nazivom “Slobodan pad – Amerika, slobodna tržišta i slom svetske privrede”, novosadskog nakladnika “Akademski knjiga”, stiže nekoliko godina prekasno u opus dostupne sveučilišne literature iz područja ekonomije. Ipak, nedavni politički i regulatorni potezi kao i preuzete smjernice kreatora ekonomskih politika sjevernoameričkog i europskog kontinenta, govore u prilog tome kako iskustvo globalnog financijskog sloma i dugotrajne ekonomske krize nije mnogo čemu poučilo uvažene ekonomske stručnjake i svjetske geopolitičke predstojnike. Gotovo da se ništa nije promijenilo u načinu na koji vodeći ekonomski subjekti, čiji se institucionalni utjecaj i dalje crpi iz neoborivog bretonvudskog sustava, promišljaju o ulozi svjetskih financija, njihovim strukturnim subjektima, te odnosu između države i tržišta – tog ključnog dijaloga u heldovskom cilju socijal-demokratizacije financija. U tom smislu upravo je ovo izdanje Stiglitzove knjige dobrodošao podsjetnik sveučilišnoj zajednici na vrijedan trenutak u ekonomskoj povijesti, u kojem međunarodna ekonomska tehnokracija mora osvijestiti i definirati buduće političke poteze kojima bi opravdala djelatnost međunarodnog financijskog sustava u očima globalne zajednice.

* Dr. sc. Marta Božina Beroš docentica je na Katedri za financije, Fakulteta ekonomije i turizma “Dr. Mijo Mirković” Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli (e-mail: mbozina@efpu.hr)

Potrebno je naglasiti da je Stiglitzeva knjiga u cijelosti posvećena autorovom kritičkom osvrtu na odluke političkih i ekonomskih vodstava Sjedinjenih Američkih Država u razdoblju neposredno pred financijsku krizu iz ljeta 2007. godine, akutnu fazu krize u SAD-u iz 2008. godine, te razloge njegovog nezadovoljstva trenutačno vladajućom strukturom (dakle, onom predsjednika Obame). U tom smislu, Stiglitz se u knjizi vrsno koristi vlastitim prednostima; njegovo iskustvo nekadašnjeg pripadnika “tehnokracije” u redovima Svjetske banke i predstojnika Vijeća ekonomskih savjetnika Predsjednika SAD-a daje neupitnu uvjerljivost njegovim razmatranjima o nedostacima sjevernoameričke ekonomske politike. Istovremeno, etičko nasljeđe Nobelove nagrade iz 2001. godine i obveza sveučilišnog profesora o javnom propitkivanju mogućih smjernica svjetske ekonomije u interesu svih, a ne samo najbogatijih pojedinaca ili visoko-industrijaliziranih zemalja oblikuju Stiglitzovo razmišljanje u ovoj knjizi. U već prepoznatljivoj maniri iskazanoj i u njegovim ranijim radovima (pr. u “Pravedna trgovina za sve” ili “Uspjeh globalizacije”) Stiglitz navodi: *“Oni koji upravljaju globalnim ekonomskim sistemom nisu toliko brinuli o zaštiti života i egzistenciji naroda u državama pogođenim krizom, koliko da sačuvaju zapadne banke koje su im pozajmile novac. Danas (...) vlasti ponovo pogrešno rangiraju vrednosti – politics i preduzimanju pogrešne mere ekonomske politike – policy.”* (Stiglitz, 2013, str. 12)

Knjiga “Slobodan pad – Amerika, slobodna tržišta i slom svetske privrede” u deset poglavlja i na četrjesto stranica daje pregled političkih odluka SAD-a koje su dovele do nastanka financijske krize 2007. odnosno 2008. godine kada je došlo do propasti institucionalnih okosnica Wall Street-a, precizno analizira različite slučajeve “nesavršenosti tržišta” (pr. problem drugorazrednih hipotekarnih kredita i s njima povezanog sustava trgovine složenim financijskim instrumentima) i hrabro otvara raspravu o “borbi ideja” odnosno redefiniranju uloge države i njene intervencije u, za ekonomiste obrazovane na načelima modela kapitalizma SAD-a, prethodno nedopustivu domenu “slobode tržišta”; jer: *“Bitka između komunizma i kapitalizma možda je završena, ali tržišne ekonomije javljaju se u mnogo varijanti i takmičenje među njima besni (...) U posljednjih dvadeset pet godina, Amerika je izgubila ovaj balans i nametnula je nebalansirani pristup između tržišta i privrede ostatku sveta.”* (Stiglitz, 2013., str. 8) Sâm Stiglitz navodi kako mu je u pisanju ove knjige bila želja dati odgovor na razloge kratkovidnog i rizičnog ponašanja bankarskog sustava u SAD-u, nedostatke u reguliranju korporacijskog upravljanja te pogreške u smjernicama opće ekonomske politike. Ovim temama bavi se prvi dio knjige. Ipak, u njenom drugom dijelu, autor se odmiče od “detektivskog” pristupa izloženim pitanjima, u kojima bi se zadržao isključivo na tumačenju postanka problema i njegovom neposrednom rješenju. U tom smislu, jasno je kako kroz ovaj dio knjige Stiglitz želi prvenstveno progovoriti o “fundamentalnim nedostacima kapitalističkog sistema” ili barem o onima koji su postali sinonim za tzv. kapitalizam američkog stila, koji tako svijetlo predstavljaju SAD. Upravo pojam “slo-

bodnog pada” u naslovu knjige simbolizira događaje iz akutnog razdoblja krize, koji nam danas ostavljaju u nasljeđe spoznaju o tome da nemamo više mogućnost povratka na početak, odnosno ponovne izgradnje sustava kakav je postojao prije krize. Stiglitz postavlja izazov pred (američkog) čitatelja: ako smo već prihvatili slobodan pad kao činjenicu za koju nismo mogli pripremiti prikladan padobran niti smo ju mogli promijeniti, kako da se sada – nakon što smo čudom preživjeli i sačuvali barem neke od temelja poznatog ekonomskog konteksta – uzdignemo iznad prirode društva našeg doba, očistimo ekonomski sustav od neuravnoteženih shvaćanja i kreiramo “padobran” predstavljen novom vizijom međusobne interakcije politike, prava i ekonomije? Ovo je hvalevrijedni poticaj na drugačije promišljanje o odnosu između države i ekonomije, nešto na što prosječni američki čitalac nije spreman, ne zbog svoje neupućenosti u nasljeđe političke ekonomije koje su nam ostavili Vico, Hayek ili Smith, već jednostavno zbog supremacije “tržišnog fundamentalizma” i gorljivo promicanog američkog individualizma, u svim društvenim područjima, koji su onda obilježili i globalne ekonomsko-političke odnose od Washingtonskog konsenzusa. No, poticaj na drugačije razmišljanje koje nam nudi Stiglitz u ovom djelu, njegova zamisao o “odgovornijim globalnim financijama”, nije namijenjen isključivo ekonomistima sjevernoameričke tradicije, već je poziv na razmišljanje cijeloj ekonomskoj stručnoj zajednici, pogotovo onoj koja utječe na oblikovanje novih naraštaja unutar akademskih krugova. Stiglitz jasno ističe kako su postupnoj eskalaciji krize doprinijeli i sami ekonomski stručnjaci, pretvarajući znanstvenu disciplinu u statistički podstrek vladajućem modelu tržišnog kapitalizma: *“Nije iznenađujuće što su nekorektne ekonomske teorije dovele do nekorektnih politika, ali očigledno je da su oni koji su ih zagovarali radili ono što su mislili. Oni su pogrešili.”* (Stiglitz, 2013., str. 11)

Imajući na umu izloženo, hrvatska će stručna javnost i akademska zajednica na području ekonomije, zasigurno pozdraviti s čitalačkom znatiželjom tvrdo ukoričeno izdanje novsadskog nakladnika ovog Stiglitzevog autorskog promišljanja o etičkim i društvenim posljedicama vremena kojem svjedočimo, temeljenog na zasadama “individualizacije profita nasuprot područjima rizika”. Promišljajući o problemima američkog i globalnog financijskog, odnosno ekonomskog, sustava Stiglitz u knjizi ne nudi jednostavna rješenja, kao kakav recept za budućnost gospodarskog oporavka začinjeno oku ugodnim tablicama i složenim numeričkim prikazima makroekonomskih predviđanja, a čiju objavu javnost (barem ona hrvatska) ravnodušno prihvaća. U tom smislu Stiglitzev pristup čitatelju je pohvalan jer mu ne povlađuje, niti nedostatak konkretnih sugestija ne zaklanja mrežom algebarskih i statističkih (ne)poznаница čime bi dokazao vjerodostojnost i težinu svojih opservacija. Ono što Stiglitz u knjizi nudi jest povratak izvorima ekonomske misli. Naime, u razdoblju nakon financijske krize brojni ekonomski autori i sveučilištarci pozivaju na pomnije iščitavanje tekstova političke ekonomije i njihovu primjenu u današnjem kontekstu, dakako poštujući hermeneutiku vremena (tako

primjerice Dani Rodrik, Ross Levine i drugi). U tom smislu sve su glasniji zahtjevi za pravednijom interpretacijom odnosa unutar odnosa pojedinac-tržište-država. Stiglitzeva knjiga svakako je doprinos takvom dijalogu u kojem se smithovska sloboda tržišta više ne smije smatrati pukom krilaticom liberalne ekonomije. Na kraju, to i nije bila namjera Adama Smitha, koji je bio svijestan tzv. ispravljujuće uloge (engl. *rectifying*) državne vlasti. "Slobodan pad – Amerika, slobodna tržišta i slom svetske privrede" kroz Stiglitzovo pero podsjeća nas kako globalizacijska stvarnost "preklapajućih ekonomskih sudbina zajednica" zahtijeva vizionarski pristup ekonomista – onih koji vode računa i o pigouovskoj poruci o primjerenosti državne intervencije. Ukratko, Stiglitzeva knjiga podsjeća nas na to kako smo tek na početku potrage za novim etičko-teorijskim zasadama ne samo sjedinjenoameričkog, već i globalnog ekonomskog sustava. Istina, radi se o neizvjesnoj potrazi koja se na trenutke može činiti bezuspješnom (kao što je slučaj u SAD-u za vrijeme druge Obamine administracije) ili pak utopijskom. Bez obzira na to, vrijedi ju nastaviti, jer javnost sve glasnije zahtijeva odgovornost i pravednost od globalne ekonomije. A kada ta javnost ima i nobelovca poput Stiglitz na svojoj strani, prije ili kasnije, morat ćete ju poslušati.